

Mesék és mesekönyvek illusztrációinak adatbázisa

Kenéz Tünde

Debreceni Egyetem

Komputergrafikai és Könyvtár-informatikai Tanszék

„Gyermekeinktől azzal vesszük el a könyvet, hogy nem biztosítunk elég időt számukra az olvasásra, s nem ébresztünk benne elég erős érdeklődést, érdemességtudatot az olvasás iránt.” (Harsányi István)

Előadásom témája mesék és mesekönyvek tipográfiájának és illusztrációinak feltárása és feldolgozása korszerű informatikai eszközökkel. Ez a téma magában foglalja a feltárt tipográfiai jellemzők és az illusztrációk tartalmi és formai feltárását, adatbázisban való feltárásának és visszakeresésének kérdéseit, és a weben történő publikálás lehetőségének vizsgálatát. Ez az adatbázis áttekintést ad a mesék kialakulásáról, a mesekönyvek születéséről, a gyermek és a mese viszonyáról, a mesekönyv-illusztrációk kialakulásáról, a mese és illusztráció viszonyáról, a gyermek és az illusztráció kapcsolatáról.

I. A mesék kialakulása

Mi a mese? Kutatták a mese eredetét, elterjedését, területi típusait, történeteinek kezdeteit, elnevezését, műfaji sajátosságait, sokszínűségét és a mesemondó egyéniségét.

A mesék nagyon hasonlóak egymáshoz.

.

A mese nem más mint a pillanatnyi ihletettségből táplálkozó, alkalomhoz kötött, szokásokhoz alkalmazkodó művészettípus, melynek legjellemzőbb vonása a változatok nagy száma. Megkülönböztetnek írott és mondott mesét. Az írott mese, szerves és következetes, a mondott mese laza és következtelen.

Mesekutatói irányzatok:

-földrajztörténeti irányzat: vándorlás elmélet alapján a mesék Indiából erednek, a motívumok onnan terjedtek el szerte a világban

- pszichoanalitikus elmélet szerint a meseteremtő lelki folyamatok mindenhol egyformák

- A típuskutató és katalógusíró iskola képviselői a mesék főbb szereplői, alakjai, és cselekménymagja alapján határozták meg a következő csoportokat:

-állatmese

-tündérmese

-novellamese

-legendamese

Alcsoportjai:

-rászedett ördögökről szóló mese

-rátótiáda (falucsúfoló)

-tréfás mese

-formulamese (csalimese, nyelvtörők)

II. A gyermek és a mese

A gyermeklélektan szakemberi igen nagy fontosságot tulajdonítanak a mesének a gyermekek életében. A gyermekek első olvasmányai a színes leporelló, a színes, szöveg nélküli kemény képeskönyvek. S lassan a meselapozgató, meseolvasó gyermekből meseolvasó válik. A mese a gyermek szemével nézett világ. Elsőként tündérmese, majd az állatmesék, végül a saját korosztályukról szóló (gyermekek történetei) keltik fel érdeklődésüket. A mese által ismeri meg a világot, saját környezetét, a konfliktusokat, a mesebeli lények, történetek, segítik eligazodni a való világban.

III. A magyar meseirodalom kialakulása

Az első gyermekkönyv mindenekkönyv volt : ábécé, imakönyv, versek és mesék gyűjteménye, mint egy gyermekenciklopédia és kottás daloskönyv egyben. Ez nem más, mint Bezerédy Amália : Flóri könyve. A magyar gyermekirodalom nehéz helyzetben volt, hiszen a német nyelvű magyarországi gyermekirodalom nagyon sokáig uralkodott hazánkban. Ezért csak nagyon későn az 1880-as években indult útjára. Ekkor kéri a parlamentben Benedek Elek a gyermekirodalom támogatását, a Singer és Wolfner cég felkarolta gyermekkönyvkiadást. Ez idő tájt terjedtek el a karácsonyfás karácsonyok. S a karácsonyfa alatt ott lapultak a színes mesekönyvek.

Ezekben az években jelenik meg Tutsek Anna Cilike-könyvei, Sebők Zsigmond könyvei : Mackó úr, Dörmögő Dömötör. Mackó úr utazásaiban benne van a Monarchia történelme, így kordokumentum is egyben. A gyermekirodalom a 19. század végéig elszigetelten élt, azonban

a 20. század kezdete óta azonban elválaszthatatlan az irodalom egészétől ezt bizonyítják A szecesszió és szimbolizmus meséi (pl. Lesznai Anna, Balázs Béla). Balázs Béla meséi a magyar szimbolista-szecessziós irodalom remekei.

Lesznai Anna írta és rajzolta meséit. Móra Ferenc mesevilágát a realitás jellemzi. Állatmeséiben a gondolkodó és beszélő állatok az ókori fabulákra emléztetnek.

IV. A gyermek és az illusztráció

A gyermekek számára az első művészi élményt a képeskönyvek, mesekönyvek, színes leporellók jelentik. Ezért van nagyon fontos szerepe az illusztrációnak. Először csupán a felismerés, ráismerés a fontos. Az életkor előrehaladtával azonban megváltozik az illusztráció funkciója és a gyermek hozzáállása. Az illusztrálás kifejezőművészetté válik. Az illusztráció fejleszti a fantáziát, a gondolkodás, az esztétikai érzéket, pedagógiai és didaktikai funkciót is betölt.

V. (Mesekönyv)illusztráció

Mi az illusztráció? „Nyomatott művet díszítő, ill. kiegészítő, szemléltető(szövegközi) kép, ábra.”(ÉM)

A könyvillusztráció a 19. században önálló volt a könyvtől, a század végétől viszont elválaszthatatlan a könyv egészétől. Az irodalom és képzőművészet egysége van jelen a könyvekben. A kép nem csupán a szöveg megvilágítását szolgálja, az olvasó az illusztráció segítségével átéli, átérzi a történetet. Az ábrázoló- és kifejezőművészet a gyermekkönyvekben egyidejűleg van jelen. A mesekönyvekben megtalálhatók mindazok a technikai megoldások, amelyeket a grafika az adott korban alkalmazott. Mesekönyv illusztráció nélkül nem létezhet!

Az illusztrációk lehetnek:

1.Mérete alapján

- egészoldalas
- féloldalas
- elszórt
- marginális rajzok
- záródíszek
- iniciálék
- fejezetlécek
- keretek

2. Megjelenítés:

-nyersfordításokhoz hasonló képi megelevenítés pl. Würtz Ádám

- gyermekvilághoz alkalmazkodó, a naivitásra törekvő, hangulatos képek sora pl.

Heinzelmann Emma

-tartalmi és hangulati rokonságot magánviselő illusztráció pl. Reich Károly

3. Technikai megoldások:

- rézmetszet: Bezeredy Amália: Flóri könyve
- fametszet pl. Balázs B. : Testvérország
- akvarell Weöres Sándor: Bóbita (Hincz Gyula)
- régi fényképek +rajz Janikovszky Éva + Réber László
- bábfilmből vett képsorok: Csukás I. :Süsü, a sárkány
- tusrajz: Reich K. Minden napra egy mese

4. Feladata:

- díszítés: Lesznai A.:A kis pillangó utazása Lesznán és a szomszédos Tündérországbán
- értelmezés: Würtz Ádám illusztrációi
- kiegészítés Weöres Sándor: Bóbita (Hincz Gyula)

VI. Az illusztrátor

A mese(könyv)illusztrátorokat 4 csoportba sorolhatjuk:

- A művész: grafikus, festő pl. Reich Károly, Würtz Ádám, Kass János
- A szerző: író, költő pl. Lesznai Anna
- A szerző és illusztrátor szimbiózisban pl. Janikovszky Éva + Réber László
- A gyermek pl. Horgas Béla : Kacifánt színre lép (gyermekeinek rajzaival)

VII. A meseadatbázis a következőket tartalmazza:

- I. A mese
- mese adatai: szerző, cím, helye a mesekönyvben (oldalszám)
- mesekönyv bibliográfiai adatai: szerző, cím, kiadás éve, kiadás helye, méret
- meseszereplők: állatok, emberek, kitalált lények
- mesei tárgyak
- mesei helyszínek
- II. Az illusztráció
- stílus
- technika
- méret
- keletkezési idő
- szín

Az illusztrátor

-életrajzi adatok

-díjak, kitüntetések

-további munkái

-fénykép

Az illusztrációk között böngészve, az illusztrátorok életrajzait áttekintve az érdeklődők elé tárul a magyar mese-és mesekönyv-illusztráció története és fejlődése a kezdetektől napjainkig. Az illusztrációk és a szöveges információk közötti célirányos keresést sokoldalú keresőrendszerrel oldom meg. A mesekönyv-illusztrációs gyűjtemény használatához szükséges és elengedhetetlen információkat , az **Információk a mesekönyv-illusztrációs adatbázis használatához** c. oldal tartalmazza. A mesék és mesekönyvek elektronikus katalógusát a Microsoft Access 2000 program segítségével készítem el. A program Windows környezetbe ékelt relációs adatbázis kezelő, amely segítségével az adatok könnyen tárolhatók, rendezhetők, visszakereshetők és megjeleníthetők.

Az adatbázis elkészítésekor a következőket kell figyelembe vennem:

- Az állatok megnevezésére gyakran szinonimákat találunk, és másképp nevezik a nőnemű és hímnemű állatokat. Ezek közül kiválasztom a leggyakrabban használatos elnevezést, és utalókkal biztosítom a visszakeresést.

- egy mesének több illusztrációja is lehet
- egy mesekönyvben több mese lehet
- ugyanaz a mese több mesekönyvben is megjelenhet
- egy illusztrátor többször is illusztrálhatta ugyanazt a mesét
- ugyanaz a szereplő több mesében is előfordulhat

Ahol lehetséges utalókat helyezek el.

A mesekönyv-illusztrációs adatbázis egyaránt hasznos lehet művészettörténészeknek, képzőművészeknek, gyermekkönyvtárosoknak, illusztrátoroknak, felnőtteknek és gyermekeknek egyaránt.

VIII. További terveim közé tartozik mesei weblap készítése, amely meséket, illusztrációkat, interaktív játékokat tartalmazna. A mai világban szükség lenne az internet adta lehetőségeket kihasználva felhívni a figyelmet a rég elfelejtett szép és igényes mesékre, mesekönyvekre. S talán kicsit naivnak tűnik, de ezzel talán újból megszerettetnénk a gyermekkel az olvasás gyönyörűségét.

Irodalomjegyzék

Komáromi Gabriella: Elfelejtett irodalom. Bp., 1987. 77-78.p.

Komáromi Gabriella: Gyermekirodalom Bp., 2001.

Kovács Mária: Illusztrációk a magyar gyermekkönyvekben az utóbbi három évtizedben In: Könyv, könyvtár, könyvtáros 1994. 10. 51-55. p.

Magyar illusztrátorok társasága Bp., 2003.

Propp :A mese morfológiája Bp. 1999.

Pétery Kristóf :Access 2000 Bp., 2000.

Szabadi Judit: A szecesszió művészete Bp., 1979. 38-39.p.